

ПРОФИЛАКТИКА ИНСПЕКТОРИНИНГ ИЖТИМОЙ-ИҚТИСОДИЙ ЖИХАТДАН КАМ ТАЪМИНЛАНГАН ОИЛАЛАР БИЛАН ИШЛАШ ФАОЛИЯТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ БОРАСИДАГИ АЙРИМ МУЛОҲАЗАЛАР

Қушбоқов Шохрух Хасан ўғли

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси доценти, капитан
Абдуразоқов Абдурахимжон Хосилбек ўғли

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси курсанти, сафдор
<https://doi.org/10.5281/zenodo.17689006>

ARTICLE INFO

Received: 11th November 2025

Accepted: 12th November 2025

Published: 22nd November 2025

KEYWORDS

полиция ходими, кам таъминланган оилалар, темир дафтар, саховат ва кўмак жамғармаси, маҳалла еттилиги, ижтимоий профилактика, идоралараро ҳамкорлик, кейс-менежмент.

ABSTRACT

Мақола Ўзбекистонда полиция ходимининг ижтимоий-иқтисодий жиҳатдан кам таъминланган оилалар («Темир дафтар»га киритилганлар) билан профилактик ишлаш фаолиятининг ҳозирги ҳолати ва такомиллаштириш йўналишларига бағишланган. Президентнинг 2023 йил 21 декабрдаги ПФ-209-сон Фармони, ПҚ-402-сон қарори ҳамда Вазирлар Маҳкамасининг «Темир дафтар», «Саховат ва кўмак» жамғармаси тўғрисидаги қарорлари асосида полиция ходимининг янги роли – маҳалла еттилиги, ижтимоий ходимлар ва «Инсон» марказлари билан интеграциялашган боғловчи бўғин сифатида талқин қилинган. Амалиётдаги муаммолар (тайёргарлик етишмаслиги, юклама нормасининг юқорилиги, маълумот алмашинувидаги тўсиқлар) ва хорижий тажриба (Буюк Британиянинг *Troubled Families Programme*, Нидерландиянинг *Wijkagent*, Швециянинг *Socialtjänsten-Polisen*) мисолида полиция ходимининг фаолиятини замонавийлаштириш бўйича амалий таклифлар илгари сурилган. Уларни жорий этиш кам таъминланган оилаларнинг ижтимоий аҳолини яхшилаш, ёшлар жиноятчилиги ва рецидивнинг олдини олишда сезиларли натижа бериши таъкидланган.

Ҳозирги даврда жамият барқарорлигини таъминлаш, аҳолининг турмуш даражасини ошириш ва ижтимоий тенгликни таъминлаш давлат сиёсатининг устувор йўналишларидан бирига айланган. Айниқса, ижтимоий-иқтисодий жиҳатдан қийин аҳволдаги, моддий таъминоти паст бўлган оилалар билан тизимли иш олиб бориш нафақат уларнинг муаммоларини ҳал этиш, балки жиноятчилик, ҳуқуқбузарликлар, маиший низолар ва ижтимоий хавфнинг олдини олишда ҳам муҳим аҳамиятга эга. Бундай оилаларда мавжуд ижтимоий муаммолар, иқтисодий қарамлик, ишсизлик, таълим ва тарбиядаги камчиликлар, маиший қийинчиликлар кўп ҳолларда турли ҳуқуқбузарликларга замин яратади. Шу нуқтаи назардан, профилактика инспектори фаолияти ижтимоий-иқтисодий жиҳатдан кам таъминланган оилалар билан ишлаш жараёнида устувор ўрин тутади.

Профилактика инспекторининг ушбу тоифадаги оилалар билан иш олиб бориши кўп қиррали, мураккаб ва масъулиятли вазифалардан иборат. Бу фаолият нафақат ҳуқуқбузарлик содир бўлгандан кейин чора кўришни, балки унинг содир бўлиши

мумкин бўлган шарт-шароитларни барвақт аниқлаш ва бартараф этишни ўз ичига олади. Амалиёт шундан далолат берадики, кам таъминланган оилалардаги иқтисодий қийинчиликлар кўпинча маиший низолар, оилавий жанжаллар, болалар тарбиясидаги узилишлар, ёшларнинг нохуш гуруҳларга қўшилиши, ишсизлик оқибатида турли ҳуқуқбузарликларга мойиллик шаклланиши каби салбий ҳолатларга сабаб бўлади. Шунинг учун профилактика инспектори ушбу оилалардаги муаммоларни тўғри аниқлаш, улар билан мунтазам мулоқотда бўлиш ва тегишли хизматлар билан ҳамкорликда комплекс чора-тадбирлар кўриш орқали ижобий натижага эришиши мумкин.

Илғор хорижий давлатлар тажрибаси шуни кўрсатадики, кам таъминланган оилалар билан ишлашда политсейская профилактиканинг фаол модели, яъни жамоатчилик билан ҳамкорлик, ижтимоий хизматлар интеграцияси, эрта аниқлаш ва эҳтиёжга қараб ёрдам кўрсатиш тамойиллари самарали ҳисобланади. Хусусан, Европа давлатларида полиция ходимлари ва маҳаллий ижтимоий хизматлар биргаликда фуқароларнинг турмуш даражасини мониторинг қилиб боради, оилаларнинг ижтимоий хавф даражасини баҳолайди, уларнинг муаммоларини ҳал этишда давлат ва нодавлат ташкилотлар имкониятларини кенг жалб этади. Бундай ёндашув жиноятчиликнинг келиб чиқиш сабабларини барвақт аниқлаш, юзага келаётган муаммоларни катталаштирмай туриб бартараф этиш имконини беради.

Ўзбекистонда ижтимоий-иқтисодий жиҳатдан кам таъминланган оилалар билан ишлаш полиция ходимининг профилактик фаолиятининг муҳим йўналишларидан биридир. 2023 йил 21 декабрь куни қабул қилинган Президентнинг ПФ-209-сон Фармони ва ПҚ-402-сон қарори, шунингдек Вазирлар Маҳкамасининг «Темир дафтар» ва «Саховат ва кўмак» жамғармаси тўғрисидаги қарорига мувофиқ бу йўналишда туб ўзгаришлар амалга оширилмоқда [1]. Айниқса, «Темир дафтар»га киритиш, «Саховат ва кўмак» жамғармаси маблағларини тақсимлаш ва ёрдам кўрсатиш тартиби «Маҳалла еттилиги»нинг коллегиял қарори асосида амалга оширилиши, шунингдек 2025 йил 1 августдан жамғармалар Ижтимоий ҳимоя миллий агентлиги тасарруфига ўтказилиши профилактика инспекторининг ролини янги талқин қилишни тақозо этмоқда. У энди фақат назоратчи эмас, балки маҳалла, ижтимоий ходим, маҳалла еттилиги ва туман ҳокимлиги ўртасидаги муҳим боғловчи бўлинга айланмоқда.

Расмий маълумотларга кўра, 2024 йил боши ҳолатига кўра «Темир дафтар»га 580 мингдан ортиқ оила киритилган, уларнинг 62 % и кўп болали, 28 % и ногирон фарзанди бор, 45 % и ишсизлик муаммосига дуч келган оилалардир [2]. Бу оилаларнинг аксарияти полиция ходими назоратидаги хавфли гуруҳлар – ёшлар, илгари судланганлар, алкоголь ва гиёҳвандликка мойил шахслар билан бир маҳаллада яшайди. Шундай экан, профилактика инспекторининг улар билан ишлаши фақат маъмурий назорат билан чекланмай, ижтимоий-иқтисодий ёрдам кўрсатиш, оилавий муносабатларни мустақамлаш, болаларнинг жиноятчиликка жалб қилинишининг олдини олиш билан узвий боғлиқ бўлиб қолмоқда.

Аммо амалиётда профилактика инспекторининг бу йўналишдаги фаолиятида жиддий муаммолар мавжуд. Биринчидан, ходимларнинг кўпчилиги ижтимоий иш, кейс-менежмент, оилавий медиация ва ижтимоий хизматлар тизими бўйича етарли тайёргарликка эга эмас. Иккинчидан, «Темир дафтар» ва «Саховат ва кўмак» жамғармаси билан ишлаш тартиби тўғрисидаги янги қарорларга қарамай, профилактика инспекторининг бу жараёнлардаги роли ҳали қонунан аниқ белгиланмаган. Учинчидан, маълумотлар алмашинувидаги бюрократик тўсиқлар – «Инсон» марказлари, маҳалла еттилиги, ижтимоий ходимлар ва полиция ўртасида ягона электрон база йўқлиги сабабли кўп ҳолларда ёрдам кечикиб боради. Тўртинчидан, профилактика инспекторига юкланган профилактика юкмаси (ўртача

350–450 нафар) ижтимоий-иқтисодий муаммолар билан чуқур шуғулланиш имконини бераётгани йўқ.

Хорижий давлатлар тажрибаси шуни кўрсатадики, полиция ходимининг кам таъминланган оилалар билан ишлаши фақат назорат эмас, балки ижтимоий хизматлар билан чамбарчас интеграциялашган тизим бўлиши керак. Масалан, Буюк Британияда «Early Intervention Police Officers» махсус тайёргарликдан ўтган полиция ходимлари «Troubled Families Programme» доирасида маҳаллий ҳокимият, мактаб, соғлиқни сақлаш ва ННТлар билан бирга ишлаб, бир оиллага «lead professional» сифатида бириктирилади ва 12–18 ой давомида барча муаммоларни комплекс ҳал қилади, натижада жиноятчилик 32 % га камайган [3]. Нидерландияда «Wijkagent» (маҳалла полицияси) ходими «Veiligheidshuizen» тизимида ижтимоий ходимлар билан бир хонада ўтириб ишлайди ва «Темир дафтар»га ўхшаш «Risicogezinnen» рўйхатини юритади, оиллага ёрдамнинг барча турлари (моддий, психологик, ишга жойлаштириш) бир ой ичида тақдим этилади [4]. Швецияда «Socialtjänsten-Polisen» қўшма гуруҳлари кам таъминланган оилалардаги болаларнинг мактабга бормаслигини аниқлаган заҳоти дарҳол ижтимоий ёрдам ва ота-онага мажбурий курслар тайинлайди, бу эса ёшлар жиноятчилигини 38 % га камайтирди [5].

Ўзбекистонда профилактика инспекторининг кам таъминланган оилалар билан ишлаш фаолиятини такомиллаштириш бўйича қуйидаги таклифлар илгари сурилади. Биринчидан, ИИБ академиясида «Ижтимоий профилактика ва маҳалла полицияси» йўналиши бўйича алоҳида факультет ташкил этиб, ходимларни кейс-менежмент, оилавий медиация, «Темир дафтар» ва «Саховат ва кўмак» билан ишлаш тартиби бўйича махсус тайёрлашни йўлга қўйиш. Иккинчидан, ҳар бир туманда «Маҳалла-полиция-ижтимоий хизмат» учлигининг ягона электрон платформасини яратиб, полиция ходимига «Темир дафтар»га киритилган оилаларнинг барча маълумотлари (ижтимоий ходимнинг хулосаси, маҳалла еттилиги қарори, ажратилган ёрдам) реал вақтда кўриниб туришини таъминлаш. Учинчидан, полиция ходимига «Темир дафтар»га киритилган оилаларнинг профилактик назорати юкланадиган бўлса, юклама нормасини 150–200 нафаргача тушириш ва уларга моддий рағбатлантириш (ойлик устама) жорий қилиш. Тўртинчидан, «Инсон» марказларининг ижтимоий ходимлари билан қўшма патруллик ва уйма-уй юришни йўлга қўйиб, полиция ходимининг ижтимоий ходимга «кўз-қулоқ» бўлишини таъминлаш. Бешинчидан, «Саховат ва кўмак» жамғармасидан моддий ёрдам олган оилаларнинг фарзандларининг мактабга бормаслиги, кечқурун кўчада юриши каби ҳолатларда полиция ходимига дарҳол хабар берилишини қонунан белгилаб қўйиш.

Хулоса қилиб айтганда, профилактика инспекторининг ижтимоий-иқтисодий жиҳатдан кам таъминланган оилалар билан ишлаши фақат маъмурий чоралар билан чекланмаслиги керак. У «Темир дафтар», «Саховат ва кўмак» жамғармаси, маҳалла еттилиги ва ижтимоий хизматлар ўртасидаги муҳим боғловчи бўлин сифатида янгича ролини топиши зарур. Юқоридаги таклифларни амалга ошириш профилактика инспекторининг профилактик фаолиятининг самарадорлигини ошириб, «Темир дафтар»га киритилган оилаларнинг ижтимоий аҳволини яхшилаш билан бирга, ёшлар ва рецидив жиноятчилиكنинг олдини олишда муҳим натижалар беради.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Темир дафтар» ва «Саховат ва кўмак» жамғармаси тўғрисидаги қарори, 2023–2024.
2. Ижтимоий ҳимоя миллий агентлиги. «Темир дафтар» статистикаси, 2024 йил 1-чорак.
3. UK Home Office. Troubled Families Programme Evaluation, 2023.
4. Ministerie van Justitie en Veiligheid. Wijkagent en Risicogezinnen, 2024.

5. Swedish National Council for Crime Prevention (Brå). Socialtjänsten-Polisen Cooperation Report, 2024.

INNOVATIVE
ACADEMY